

pül az ablakon; a tüzes paripa chagali könnyedséggel emelkedik a magas levegőébe, hogy sebes röptében csillagokkal komázzék, tengereket, jéghegyeket hagyjon úszó sörénye alatt.

Szivárványos dac, zuzmarás hit, ár ellen úszó hűség és a szemlélődés bölcsessége rajzolja meg Sütő András szavainak holdudvarát. Anyánk hangján szólító meleg, cson-

kíthatatlan pólya, varrottas ing és halotti köntös is egyben. A termő és teremtő Univerzum bennünk megnyilatkozó lehetősége és formája. Titka. Könny, csók, víz és kenyér. A Minden.

Az ember és a megmaradás reménye süt át belőlük Toldy erejével a lét éjszakáján. A szeretet, a szolgálát és a hűség igaz igéi.

UTASI Mária

A SZAVAK HANGULATI ÉRTÉKE

O. NAGY GABOR—RUZSICZKY ÉVA: *Magyar szinonimaszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

Az írással foglalkozó ember munka közben nem egyszer kerül kínos dilemmába. Leír egy szót, s aztán úgy érzi, hogy ez nem egészen azt fejezi ki, amit mondani szeretne: a hangulati érték árnyalatában különbözik az agyában kavargó fogalom a papírra vetett szótól. Mert hát ha azt mondom például, hogy arc, ez meglehetősen semleges formája a fogalomnak. Kifejezi lényegében mindazt, ami az emberi fej elülső részével kapcsolatos, csak éppen egyhangú, kifejezéstelen lehet, ha a szóval érzékeltetni szeretném az írásnak, vagy az írásban szereplő, beszéltetett egyének hangulati értékét, stílusbeli megkülönböztetését. Mert arcot jelent például az *orca* is, de a négy betűből választékosság, finomkodás sugárzik. És arcot jelent az *ábrázat* is, csak éppen tréfásabb hangsúllyal. Az arc helyett használt *kép* szó pedig valami bizalmas tartalommal tölti meg az írást. Az *ábrázat*nál még tréfásabb ízt ad az írás stílusának a *fizimiska*, vagy a *cifferblatt* szó, a *pojázmány* pedig minden látható vigyorgás nélkül is gunyorosságot éreztet. Ha az argó nem törődöm könnyedségét kívánom beleágyazni a mondanivalóba, akkor rendelkezésemre áll a *pönem* szó. Ha viszont valami mogorva, durva érzést kapcsolok a szóban forgó arc

tulajdonosához, akkor nem arcnak, hanem esetleg *pojának* minősítem a képet.

Mennyi szín, mennyi változatoság egyetlen szó változatos rokon értelmű szavainak a kívánalmaknak megfelelő cserélgetésével! Az ember azonban, amikor ír, mégis nem egyszer hiába keresgél, mert emlékeztében nem állnak ilyen egyértelműen felsorakoztatva az említett szinonimák, és nem egyszer kénytelen belenyugodni abba is, hogy írásában nem találta meg a szó keresett legkifejezőbb, hangulatilag, stílus tekintetében is legmegfelelőbb formáját. Elsősorban ezeknek az írással foglalkozó, s a hangulati árnyalatokat kereső, az unalmas szóismétléseket elkerülni igyekvő embereknek igyekszik segítségére lenni a budapesti Akadémiai Kiadó gondozásában az idei könyvnapokra megjelent szinonimaszótár. Persze nem is egyszerűen csak a szavakról van szó, hanem az állandósult szókapcsolatokról is. Mert például az említett arc szóval kapcsolatban ennél a címszónál olyan szókapcsolatokat is találunk, hogy: *lángba borul az arca*, ami az elpirul szónak a rokona, vagy hogy: *ég az arca*, esetleg *arcába szökik a vér* stb. Mindmegannyi stílusgazdagító hangulati elem, melynek

nemcsak az a jó tulajdonsága van meg, hogy egyes konkrét dilemmákban ad megfelelő választ a kérdezőnek, a keresőnek, de ugyanakkor általában is felhívja a figyelmet arra, hogy sohasem szabad megelégednünk az első eszünkbe jutó szóval, ha nem érezzük, hogy az teljesen kifejezi hangulatilag is azt, amit mondani kívánunk.

Mindezeknek a tulajdonságainak a figyelembevételével szögezhetjük le O. Nagy Gábor és Ruzsiczky Éva művéről, hogy valóban hézagpótló munka. Hézagpótló annál is inkább, mert mindeddig egyáltalán nem volt a magyar nyelvnek efféle, ha nem is teljes, de mindenesetre a teljesség felé mutató szinonimaszótára. Az egyetlen hasonló mű, Póra Ferenc *A magyar rokonértelmű szók és szólások kézikönyve* című műve 1907-ben jelent meg, de ez a mű nem tekinthető a szó igazi értelmében vett szinonimaszótárnak, egyrészt azért, mert mindössze nyolcszáz fogalomkörü csoportot dolgoz fel, másrészt pedig azért sem, mert ezekbe a fogalomcsoportokba nem is csupán a rokon értelmű szavakat sorolta be, hanem a fogalomkörbe tartozó szavakat is, s maguk a felsorolt rokonértelmű szavak sem teljes értékűek, mivel hiányzik mellőlük a hangulati érték megjelölése, azonfelül pedig igéket, főneveket, mellékneveket sorol fel egymás mellett — csupán a fogalomkörbe tartozás alapján — minden magyarul nélkül.

Amikor O. Nagy Gábor az újabb nagy magyar értelmező szótárnak megjelenése után hozzálatott a rokon értelmű szavak szótárának összeállításához is, hogy pótolja az ezen a téren mutatókozó hatalmas úrt, első pillanatban egy még terjedelmesebb szótár összeállítására készült, de látván, hogy a tervezett 30 000 címszó anyagának feldolgozása bizony, a nyelvtudós munkabírását tekintve, semmiképpen sem illik bele a munka sürgőssége által meghatározott időkeretbe, kénytelen volt az igényeket csökkentve, egy kisebb, tíz-tezenegy ezer címszavas szinonimaszótár megszerkesztése felé fordulni, azzal a meg gondolással, hogy a szótárak, tehát a szinonimaszótárak sem örök időkre készülnek, s ha már megjelent egy mű, a továbbiakban akad aztán mód és

alkalom a munka továbbvitelére, bővítésére, a szótári anyag gazdagítására.

O. Nagy Gábor azonban az ilyen csökkentett pillanatnyi igényekkel megkezdett munkát sem fejezhette be. Megakadályozta ebben őt évvel ezelőtt bekövetkezett halála. Ekkor vette át megkezdett munkáját Ruzsiczky Éva, s így készült el erre az évre a tizenkét és fél ezer címszavat felölelő mű. A tizenkét—tizenháromezer címszó azonban mégsem fejezi ki egészen a mű terjedelmét és gazdagságát. Ezek után ugyanis következik még a több mint 150 oldalnyi *Szómutató*, amely nem is csupán a tudományos műveknél megszokott cím- és névmutató szerepét tölti be, hanem sokkal többet annál. Amellett ugyanis, hogy megjelöli, hogy egyes szavak, amelyek nem szerepelnek a szótárban külön címszóként, mely címszó keretében fordulnak elő, ugyanakkor — éppen a megfelelő címszóra utalással — tulajdonképpen még tovább bővíti a külön feldolgozott címszavak jegyzékét, tekintve hogy például a címszavak között nem szereplő *abrákol* szó az utalás révén elvezet az *etet* szóhoz, s ennek keretében maga is külön címszóvá válik.

Amellett pedig, hogy a szótár minden egyes esetben megjelöli, hogy a címszó mögött feltüntetett szavak milyen hangulati értékűek, azaz bizalmasak, pejoratívak, irodalmiak, argóban használtak, bántóan közönségesek, gúnyos értelműek, gyereknyelvi, hivatalos szóhasználatban élők, elavulóban levők, sajtónyelvi, szaknyelvi, szépítően körülíró a jellemük, tréfásak, vulgárisak, avagy választékosak — aminek felmérhetetlen hasznosságáról már beszéltem —, ugyanakkor kiterjednek a rokon értelmű szavak felsorolásán túl a különböző értelmek ismertetésére is. Itt van például a *cikk* szó. A cikk ugyanis a magyar nyelvben lehet *áru*, de lehet a lapokban megjelenő *közlemény* is, aztán lehet *törvénycikk*, vagy pedig *gerezd* mint némely növényi termés része. Vagy mondjuk az *egyveleg* szó egyaránt jelenthet végileg nem egyesülő anyagból álló *keveréket*, össze nem tartozó részekből álló *konglomerátumot*, bizalmas értelemben vegyes *felvágottat*, jelenthet *zagyvalékot*, válogatatlan *mismást* és zenei *potpourrit* is. Ez a felsoro-

lás persze beletartozik az értelmező szótár anyagába, s ezért nem is a szinonimaszótár legfontosabb része, de mindenképpen hozzájárul a szó feldolgozásának teljességéhez.

A szótárat lapozgatva, a címszókat böngészve, egyre inkább rádöbbenünk a magyar nyelv gazdagságára, kifejezőerejére. S ez a felismerés, a felsorakozó példák láttán, mindenképpen vonzóvá teszi ezt a most megjelent, nyelvészeti igen jelentős művet nem csupán az írással fog-

lalkozók soraiban, de ugyanúgy mindazok körében, akik anyanyelvük művelésével igyekeznek hozzájárulni ahhoz, hogy minél teljesebbé tegyék kulturális fejlődésünket. A szép, szabatos, mindenki által árnyalataiban is érthető írás és beszéd feltétlenül hozzásegít mindannyiunkat ahhoz, hogy jobban megértsük egymást, és ezzel lényegében közelebb is kerüljünk egymáshoz. És éppen ezt segíti elő ennek az értékes műnek a megjelenése is.

KOLOZSI TIBOR

NÉGY HÁBORÚS KÖNYV

PARTIZÁNHCUNK ÉRDEKFESZÍTŐ DOKUMENTUMAI

MOMČILO STEFANOVIĆ: *A nagy háború kis hősei.*

VLADIMIR NAZOR: *Partizánlegendák.*

Forum, Újvidék, 1977.

Nem jelentéktelen esemény egyetlen könyvbarát számára sem, ha olvasmányainak gyűjteménye két olyan újdonsággal is gazdagodik szinte azonos időben, amely háborús múltunk dicső pillanatait, még pontosabban a népfelszabadító harc hősi küzdelmeit idézi. Az olvasó számára ugyanis mindig nagy élményt jelent, ha egy letűnt idő, egy több évtizeddel mögöttünk hagyott történelmi korszak jövőt formáló sorsfordulóira tekinthet vissza, és pedig azoknak az érdemeknek, eredményeknek, akarásunkat és kitartásunkat dicsérő vívmányoknak az ismeretében és birtokában, amelyek egykor még csak álmai, vágyai, megvalósulásra váró céljai voltak egy hősi harcot vívó, szabadságért és alapvető emberi jogokért küzdő nemzedéknek.

A népfelszabadító háború újra és újra szívesen felkeresett területe alkotóknak és művészetpártolóknak egyaránt, amihez talán szükségtelen is magyarázatot fűzni, hiszen nem egyszer bebizonyosodott már —

akár a hazai könyvkiadás, akár a hazai film tapasztalataira gondolunk —, hogy az ilyen témákat feldolgozó alkotások, mivel mindig tudnak nyújtani a valóságból egy-egy új és izgalmas részletet, bármennyi készül is belőlük, a közönség részéről mindig érdeklődésre tartanak számot. Nem kétséges, hogy alapjában véve éppen ennek a nemzedékneként meg-megújuló érdeklődésnek a tiszteletben tartása vezérelte a Forum Könyvkiadót is akkor, amikor Momčilo Stefanović és Vladimir Nazor könyvének megjelenésére vállalkozott. És ha mindehhez hozzáteesszük még azt is, hogy az előbbi kiadvány igaz, megtörtént, szemtanúk által elbeszélt, a széles olvasóközönség előtt eddig még aligha publikált partizántörténeteket, az utóbbi, vagyis a Nazor-könyv pedig egy író, alkotó, egy művészember közvetlen átélések útján rögzített háborús élményeit, harctéri benyomásait tartalmazza, akkor értékeiben még nagyobb hangsúlyt kell adnunk a kiadó e két vállalko-